

QORAQALPOG'ISTON SHAROITIDA KLEN TURLARINING MANZARAVIY AHAMIYATI

Mustaqil izlanuvchi: Kurbanbaeva Gulbonu

gulbonukurbanbaeva191@gmail.com

Annotatsiya. Tezisdagi Qoraqalpog'iston sharoitida yetishtiriladigan klen (Acer L.) turlarining manzaraviy xususiyatlari hamda ularning hududni ko'kalamzorlashtirish va landshaft dizaynidagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda klen turlarining ekologik xususiyatlari, tashqi ko'rinishi, barglarining shakli va rang o'zgarishlari, o'sish sur'ati hamda mahalliy tabiiy-iqlim sharoitlariga moslashish imkoniyatlariga e'tibor qaratilgan. Adabiyotlar tahlili asosida Acer tataricum, Acer negundo, Acer platanoides va Acer saccharinum kabi turlarning dekorativ jihatlari o'rganilib, ularning shahar va aholi yashash hududlarini ko'kalamzorlashtirishdagi amaliy imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari klen turlaridan Qoraqalpog'iston sharoitida estetik jihatdan jozibador, ekologik ahamiyatga ega va funksional yashil hududlarni shakllantirishda samarali foydalanish mumkinligini ko'rsatadi. Mazkur daraxt turlarining mahalliy sharoitga moslashuvchanligi ularni landshaft dizayni va shahar ko'kalamzorlashtirish tizimida istiqbolli o'simlik sifatida baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: klen, Acer L., Qoraqalpog'iston, manzaraviy o'simliklar, dekorativ daraxtlar, ko'kalamzorlashtirish, landshaft dizayni.

Декоративное значение видов клёна в условиях
Каракалпакстана

Аннотация. В тезисе проанализированы декоративные особенности видов клёна (Acer L.), выращиваемых в условиях Каракалпакстана, а также их значение для озеленения территории и ландшафтного дизайна. В

исследовании особое внимание уделено экологическим характеристикам видов клёна, их внешнему виду, форме и сезонным изменениям окраски листьев, темпам роста, а также способности адаптироваться к местным природно-климатическим условиям. На основе анализа научной литературы изучены декоративные особенности таких видов, как *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* и *Acer saccharinum*, и рассмотрены возможности их практического использования для озеленения городских и жилых территорий. Результаты исследования показывают, что виды клёна могут эффективно использоваться в условиях Каракалпакстана для формирования эстетически привлекательных, экологически значимых и функциональных зелёных зон. Адаптивные возможности данных древесных видов позволяют рассматривать их как перспективные растения для ландшафтного дизайна и системы городского озеленения.

Ключевые слова: клён, *Acer L.*, Каракалпакстан, декоративные растения, декоративные деревья, озеленение, ландшафтный дизайн.

Landscape Significance of Maple Species under the Conditions of Karakalpakstan

Abstract. This thesis analyzes the ornamental characteristics of maple species (*Acer L.*) cultivated under the conditions of Karakalpakstan and their significance for landscaping and landscape design. The study focuses on the ecological characteristics of maple species, their appearance, leaf shape and seasonal color changes, growth rate, and their ability to adapt to local natural and climatic conditions. Based on a review of scientific literature, the ornamental characteristics of species such as *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides*, and *Acer saccharinum* were examined, and their practical potential for landscaping urban and residential areas was highlighted. The results indicate that maple species can be effectively used under the conditions of

Karakalpakstan to create aesthetically attractive, ecologically valuable, and functional green spaces. The adaptability of these tree species to local conditions allows them to be considered promising plants for landscape design and urban greening systems.

Keywords: *maple, Acer L., Karakalpakstan, ornamental plants, ornamental trees, landscaping, landscape design.*

Kirish

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida joylashgan bo'lib, hududning tabiiy-iqlim sharoiti o'simliklarning o'sishi va rivojlanishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, qurg'oqchil iqlim sharoitida shahar va aholi yashash hududlarini ko'kalamzorlashtirish, ekologik jihatdan barqaror hamda estetik ko'rinishga ega yashil maydonlarni shakllantirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bunday sharoitda mahalliy tabiiy muhitga moslasha oladigan va yuqori manzaraviy xususiyatlarga ega daraxt turlarini aniqlash hamda ulardan samarali foydalanish alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Klen (*Acer L.*) turkumiga mansub daraxtlar o'zining xilma-xil tashqi shakli, barglarining o'ziga xos tuzilishi, mavsumiy rang o'zgarishlari va dekorativ ko'rinishi bilan ko'kalamzorlashtirishda qadrlanadigan o'simliklar qatoriga kiradi. Klen turlarining ayrimlari tez o'sishi, turli ekologik sharoitlarga moslashish qobiliyati va landshaft kompozitsiyalarida turli shakllarda qo'llanishi bilan ajralib turadi. Shu sababli Qoraqalpog'iston sharoitida klen turlarining manzaraviy xususiyatlarini o'rganish, ularning mahalliy sharoitga moslashuvini baholash va ko'kalamzorlashtirishdagi imkoniyatlarini aniqlash dolzarb masalalardan biridir. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Qoraqalpog'iston sharoitida uchraydigan klen turlarining dekorativ va ekologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning landshaft dizayni va shahar ko'kalamzorlashtirishidagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

Qoraqalpog'iston sharoitida ko'kalamzorlashtirish ishlarini tashkil etishda daraxtlarning nafaqat ekologik xususiyatlari, balki ularning tashqi ko'rinishi va manzaraviy qiymatini ham hisobga olish zarur. Klen (*Acer L.*) turkumiga mansub daraxtlar shu jihatdan e'tiborga loyiq bo'lib, ular landshaft kompozitsiyalarida alohida dekorativ element sifatida foydalanilishi mumkin. Klenlarning manzaraviy qiymati, avvalo, daraxt tojining shakli, barglarining tuzilishi, vegetatsiya davridagi ranglari va kuzgi barg ranglarining o'zgarishi bilan belgilanadi. Ushbu xususiyatlar daraxtlarning turli mavsumlarda o'ziga xos ko'rinishga ega bo'lishini ta'minlaydi. Adabiyotlar tahlili asosida Qoraqalpog'iston sharoitida manzaraviy ahamiyatga ega bo'lgan *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* kabi klen turlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ularning har biri o'ziga xos biologik va dekorativ xususiyatlarga ega. *Acer tataricum*, ya'ni tatar kléni nisbatan ixcham daraxt shakliga ega bo'lib, manzarali kompozitsiyalar yaratishda foydalanish uchun qulay hisoblanadi. Mazkur turning asosiy dekorativ belgilaridan biri mevalarining qizg'ish tusga ega bo'lishi bo'lib, bu daraxtning umumiy ko'rinishiga o'ziga xos joziba beradi. Uning ixchamligi aholi yashash hududlari, bog'lar va boshqa ko'kalamzor maydonlarda foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Qoraqalpog'istonning o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoitida o'sadigan klen (*Acer L.*) turlarining biologik va manzaraviy xususiyatlarini o'rganish, ularning ekologik muhitga moslashish imkoniyatlarini baholash hamda shahar va aholi yashash hududlarini ko'kalamzorlashtirish, landshaft dizaynida foydalanishdagi amaliy ahamiyatini aniqlashdan iborat. Qoraqalpog'iston sharoitida uchraydigan manzaraviy ahamiyatga ega klen turlarini aniqlash; *Acer* turlarining tashqi ko'rinishi, barg shakli va mavsumiy rang o'zgarishlari kabi dekorativ belgilarini tahlil qilish; *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* turlarining o'ziga xos manzaraviy xususiyatlarini tavsiflash; klen

turlarining mahalliy tabiiy-iqlim sharoitlariga moslashuvchanligi va o'sish xususiyatlarini baholash; mazkur daraxtlardan shahar ko'chalari, bog'lar, xiyobonlar va boshqa yashil hududlarni shakllantirishda foydalanish imkoniyatlarini aniqlash; klen turlarining Qoraqalpog'iston hududida ekologik va estetik jihatdan samarali ko'kalamzorlashtirishni tashkil etishdagi istiqbollarni asoslash. Acer negundo, ya'ni yasan kléni esa tez o'sishi bilan ajralib turadi. Tez vegetativ rivojlanishi uning qisqa muddatda yashil hududlarni shakllantirishda qo'llanilishiga imkon beradi. Shuningdek, mazkur turning shamolga nisbatan chidamliligi Qoraqalpog'iston kabi tabiiy sharoiti murakkab hududlarda uning amaliy ahamiyatini oshiradi. Shu sababli yasan kléni shahar ko'chalari, yashil hududlar va landshaft kompozitsiyalarida foydalanish uchun istiqbolli daraxt turlaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Acer platanoides, ya'ni oddiy klen yuqori manzaraviy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ayniqsa, kuz faslida barglarining sariq va qizg'ish ranglarga kirishi uning dekorativ qiymatini yanada oshiradi. Daraxtning bunday mavsumiy rang o'zgarishi landshaft dizaynida ranglar uyg'unligini ta'minlash va turli kompozitsiyalar yaratishda muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan oddiy klenni parklar, xiyobonlar va shahar yashil hududlarining estetik ko'rinishini yaxshilashda qo'llash mumkin. Acer saccharinum, ya'ni kumush klen ham o'zining o'ziga xos tashqi ko'rinishi va dekorativ xususiyatlari bilan ko'kalamzorlashtirish uchun ahamiyatli turlardan hisoblanadi. Uning tashqi ko'rinishi landshaft kompozitsiyalarida tabiiylik va rang-baranglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Klen turlarining turli biologik xususiyatlarga ega ekanligi ularni hududning maqsadi, ekologik sharoiti va landshaft kompozitsiyasiga qarab tanlab foydalanish imkonini beradi.

Qoraqalpog'iston sharoitida klen turlaridan foydalanish ikki muhim yo'nalishni, ya'ni ekologik va estetik vazifalarni birgalikda amalga oshirish imkonini beradi. Daraxtlarning yashil hududlarni shakllantirishdagi ekologik ahamiyati bilan bir qatorda, ularning barglari, toj shakli va mavsumiy rang

o'zgarishlari hududlarning ko'rkamligini oshiradi. Menimcha, Qoraqalpog'istonning o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoitida klen turlarini ko'kalamzorlashtirish tizimiga joriy etishda ularning moslashuvchanligi, o'sish sur'ati va dekorativ xususiyatlarini birgalikda baholash maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv shahar va aholi yashash hududlarida ekologik jihatdan barqaror hamda estetik jihatdan jozibador yashil makonlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Флора Узбекистана. – Ташкент: Фан, 1941–1962. – Т. I–VI.
2. Коровин Е.П. Растительность Средней Азии и Южного Казахстана. – Ташкент: Фан, 1962.
3. Ворошилов В.Н. Определитель растений Средней Азии. – Ташкент: Фан, 1970.
4. Коваль В.В. Декоративные древесные растения и их использование в озеленении. – Москва: Лесная промышленность, 1985.
5. Лапин П.И. Интродукция древесных растений в условиях Средней Азии. – Ташкент: Фан, 1974.
6. Соколов С.Я. Современное состояние теории акклиматизации и интродукции растений. – Москва: Наука, 1967.
7. Bean W.J. Trees and Shrubs Hardy in the British Isles. – London: John Murray, 1976.
8. Acer L. – Maple species and their ornamental characteristics // Botanical and horticultural literature.
9. Каракалпакстан: природные условия и растительный мир. – Нукус: Каракалпакстан, 2000.
10. O'zbekiston Respublikasi hududlarini ko'kalamzorlashtirish va obodonlashtirishga oid ilmiy-uslubiy materiallar. – Toshkent.